

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת תזריע מצורע ויום העצמאות, תשס"ט
מספר 806

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הצרעת לפי שיטת הפרד"ס

מהי הצרעת המקראית לפי פרשנות הפרד"ס (פשטת רמז, דרש, סוד)?

לשיטת הפשט:

הצרעת הידועה היום היא מחלה הנגרמת מחיידקים הדומים לחיידקי השחפת. היא פוגעת בעור ובעצבים ונחשבת מחלה שאינה ניתנת לריפוי. האם הצרעת המקראית היא Leprosy או מדובר ב- Hansen's disease? בתנ"ך מחלת הצרעת אמנם פוגעת בעור אך אפשר להירפא ממנה. בפרשתנו יש גם צרעת הבגד ויש צרעת הבית.

בתפיסה המקראית והתלמודית, שלא כחשיבה היוונית, אין הבחנה ברורה וחדה בין הגוף לנפש. המושגים "טהור" ו"טמא" הם קטגוריות רוחניות ולא פיזיות, ומשמעותם המעשית היא איסור גישה למקדש או היתר לכך, מגע מותר או אסור עם יהודים אחרים וכו'. חשוב לציין שמושגים אלה חלים רק ביחס ליהודים (ולא נוכרים). רק יהודי יכול להיות טהור או טמא.

טומאה וטהרה נזכרים גם ביחס לבעלי חיים (בסוף פרשת שמיני), ואף שם מדובר בקטגוריות רוחניות ולא פיזיות: בעלי החיים הטהורים והטמאים ראויים או אסורים למאכל לעם קדוש וראויים או אסורים לקרבן במקדש. לכן גם בפרשנות הפשט יש להבין את מחלת הצרעת בהקשר של דיני טומאה וטהרה.

לשיטת הדרש:

הקשר הגופני-רוחני מתחזק אצל חז"ל, בדרשם את הצרעת כעונש בעיקר על עוון לשון הרע, והם אף פירשו את המונח "מצורע" כ"מוציא שם רע" (ויק"ר טז, א-ג). הסיפור על מרים אחות משה הוא ראייה לכך (במד' יב: א-יג). בדרך דומה מתפרשים הכתובים בתהלים: "מי-הַאִישׁ הַחֹפֵץ חַיִּים... נִצֹר לְשׁוֹנְךָ מִרֵעַ וּשְׂפֹתֶיךָ מִדִּבַּר מְרֻמָּה" (לד: יג-יד), ובמשלי: "שֹׁמֵר פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ" (כא: לג).

במדרש אנו למדים עוד שהמדבר לשון הרע עובר על כל התורה, מפני שחמש פעמים נזכרת המילה "תורה" בפסוקים המזהירים מפני נגע הצרעת (ויק"ר טז, ו):

אמר ר' יהושע בן לוי, חמש תורות כתובות במצורע: "זאת תורת נגע-צָרְעַת" (יג:נט); "זאת תהיה תורת הַמְצָרֵעַ" (יד:ב; ג); "זאת תורת אֲשֶׁר-בוֹ נֶגַע צָרְעַת" (יד:לב; לד); "זאת התורה לְכֹל-נֶגַע הַצָּרְעַת" (יד:נד; נה); "זאת תורת הַצָּרְעַת" (יד:נו); זאת תהיה תורת המצורע – המוציא שם רע, ללמדך שכל האומר לשון הרע עובר על חמישה חומשי תורה.

הרעיון שנגע הצרעת מתפתח בהדרגה על פי עוונותינו מקבל חיזוק גם בדרך הפרשנות השלישית.

לשיטת הרמז:

בספר החינוך (חיבור אנונימי מהמאה הי"ג שבו נמנות המצוות לפי סדר אזכורן בתורה על סמך רשימת תרי"ג המצוות של הרמב"ם)¹ יש פרשנות פילוסופית אלגורית לנגע הצרעת. ספר החינוך מפרש את

¹ מהדורת ח"ד שעוועל, ירושלים תשל"ב.

המצווה לא רק מהיבטיה ההלכתיים אלא גם את שורשה – משמעותה המוסרית והרוחנית, כפי שהוא עושה בכל מצווה ומצווה.

ספר החינוך טוען בעקבות הרמב"ם² שלמצוות הקשורות לצרעת יש תכלית מוסרית. אסור לאדם לחשוב שמחלתו היא מקרית, אלא עליו לקבל אותה כאזהרה מאת ההשגחה העליונה. וכשהחולה בצרעת יבין כך את מחלתו, הוא ישוב בתשובה שלמה. וכך כותב ספר החינוך (קס"ח עמ' רמג):

ולכן הוזהרנו לתת לב אל החולי הרע הזה ולחשוב כי החטא גרם אותו. וכבר אמרו ז"ל כי בחטא לשון הרע יבוא ברוב, ולא נקחנו דרך מקרה. ויש לנו לבוא אל הכהן שהוא העומד לכפרת החוטאים, ועם חברת המכפר אולי יהרהר בתשובה ויוסגר קצת ימים כדי שישב אל לבו ענייניו במתון, ויפשפש במעשיו.

משורשי המצוה שרצה הא-ל ברוך הוא בטובו הגדול ליסרנו, כאשר ייסר איש את בנו, כי זה העניין (הצרעת) איננו בטבע, אבל מופת הוא באומה הקדושה, למען ילמדו ויקחו מוסר בהשתנות הכלים המיוחדים לתשמישם, והם הבגדים של צמר ופשתים, כי בהם רוב תשמיש בני אדם. וישוּבו מתוך כך מדרכם הרעה טרם יזרח הצרעת גם בגופם (שם ק"ע עמ' רמו).

לפי דעה זו, הצרעת מלמדת אותנו מוסר השכל: האדם אחראי למעשיו, ויש להם תוצאות. ההשגחה מזהירה אותנו בהדרגה קודם שהנזק נהיה בלתי הפיך: תחילה הנגע בא בבגד, ורק אם האדם מתעלם מאזהרה זו, נעשה הנגע חמור יותר ופוגע בגוף.

דעה זו, שהצרעת מזהירה אותנו באופן הדרגתי ומתקדם מפני עוונותינו, מתחזקת בדרך הסוד בספר הזהר.

דרך הסוד:

בספר הזהר (כרך ג פרשת תזריע, מה-ב, מג, א) אנו למדים (בתרגום שלי, ר"י):

כשהיו (ר' חייא ור' יוסי) הולכים פגשו באדם עומד מתחת לאילן, ופניו מלאים פצעים. הסתכלו בו וראו שפניו היו אדומים מפצעים אלה. אמר ר' חייא: מי אתה? אמר לו: אני יהודי. אמר ר' יוסי: הוא חוטא, שאם לא כן פניו לא היו מתרשמים בדברים הרעים האלה, וזה אינו מה שנקרא "ייסורים של אהבה". אמר ר' חייא: אכן הוא ודאי, מפני שייסורים של אהבה נסתרים מבני אדם... אלה שנראים לבני אדם באים מצד הטומאה ואינם ייסורים של אהבה... שכתוב: "טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת" (משלי כז:ה). איזו היא התוכחת מאהבה מוסתרת מבני אדם? מי שמוכיח את חברו באהבה, צריך להסתירה (את התוכחה) מבני אדם כדי שלא יתבייש חברו ממנו. ואם (הוא מוכיח אותו) בגלוי בפני אנשים, אין זו (תוכחה) מאהבה. כך הקב"ה כשהוא מוכיח בני אדם הוא מוכיח את כולם באהבה. בהתחלה הוא מכה אותו מבפנים. אם חזר (בתשובה) – טוב, ואם לא הוא מכה אותו מתחת לבגדיו. (תוכחה) זו נקראת ייסורים מאהבה. אם חזר (בתשובה) טוב. ואם לא, מכה אותו בגלוי בפני כולם, כדי שיסתכלו בו וידעו שהוא חוטא ואין אדונו אוהב אותו.

פירושם של דברים, שאופיו ההדרגתי של נגע הצרעת, שספר החינוך ראה בו מופת להשגחה האלוקית, מתפרש בספר הזהר כמופת לאהבה האלוקית. הצרעת אמורה ללמד אותנו גם רגישות מוסרית: התוכחה חייבת להיות לא רק הדרגתית, אלא גם להיעשות בצנעה, לפחות מלכתחילה. שכן, אם מטרת התוכחה היא תיקון מוסרי, כיצד יכולה היא להיעשות תוך התעלמות מרגישות מוסרית לכבוד האדם, גם אם מדובר בחוטא?

הזהר מלמד כאן לקח מוסרי נוסף: לשון הרע היא כמובן דיבור הפוגע בזולת ומזיק לו. אולם לשון הרע יכולה להיות גם באמצעות שתיקה, כאשר יכולים וצריכים היינו לפתוח את פינו כדי לעזור לזולת. לדברי הזהר (שם מו, ב-מז, א):

ועל זה כתוב: "שִׁמְרֵ פִּי וּלְשׁוֹנוֹ שִׁמְרֵ מִצְוֹת נְפֹשׁוֹ" (משלי כא:ג). בוודאי הנפש היא שהייתה מדברת, מושתקת בגלל לשון הרע... כמו שהאדם הזה נענש בגלל מילה רעה, כך מענישים אותו בגלל מילה טובה שהיה יכול לדבר ולא דיבר... כל שכן כשאנשים הולכים בדרך עקומה והוא היה יכול לדבר אליהם ולהוכיח אותם, ובמקום זאת שתק ולא דיבר. כך כתוב: "נְאֻלְמָתִי דוּמְיָה הַחֲשִׁיתִי מְטוֹב וְכִאֲבִי נִעְפָּר" (תה' לט:ג). (כלומר, כאבי) נעכר בפצעים של טומאה (התרגום שלי, ר"י).

לסיכום:

במישור הפשוט למדנו שהצרעת כמחלה גופנית קשורה לקטגוריות הרוחניות של טומאה וטהרה.

² דעת הרמב"ם היא שאין התנהגות האדם נגזרת מראש אך גם אינה מקרית לגמרי. בני האדם אחראים למעשיהם, ויש למעשיהם תוצאות על סמך ההשגחה האלוקית. ראו: שמונה פרקים, פרק ח; משנה תורה, הלכות תשובה, פרק ה; מורה נבוכים ג, יז.

במישור הדרש למדנו על הקשר בינה ובין החטא הנפוץ מכולם – לשון הרע (הבה נזכור: בוידוי "על חטא" ביום הכיפורים החטאים הרבים ביותר קשורים לדיבור).
 במישור הרמז האלגורי למדנו שלשון הרע מזיקה לא רק לקרבנה – למי שמדברים עליו, אלא אף למדבר – למוציא שם רע המתעלם מסימני האזהרה המושמים עליו.
 ולבסוף, במישור הסוד, למדנו שלשון הרע אינה רק דיבור שכוונתו לפגוע בזולת, אלא גם דיבור שכוונתו המוצהרת לעזור לזולת לתקן את דרכיו. תוכחה פומבית עשויה להיכנס לגדר של לשון הרע, ואף שתיקה במקום שדיבור יכול היה להועיל עלולה להיחשב לשון הרע.
 כמו הצרעת המקראית, לשון הרע מחללת ומזהמת את בתינו, את רקמת חיינו ולבסוף את עצמנו. לכן כשאנו מועדים ונכשלים בה, מן הראוי שנעצור ונאמר בלבנו כאותו מצורע בימי קדם: "וְעַל-שָׁפָם יֵעָטָה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא" (ויק' יג: מה).

ד"ר רפי ישפה

המחלקה לפילוסופיה יהודית